

Primärpreventiv undervisning i sexuell hälsa Som att lära Snobben vissla?

■ Genom en metastudie i BMJ har ett stort antal kontrollerade studier i effekten av undervisning riktad till tonåringar analyserats. Författarna sammanvägde data från alla jämförande studier de kunde hitta, sammanlagt 26 stycken (1970–2000). Resultatet var nedslående. Sammantaget kunde man inte se någon effekt på ålder för sexdebut, användning av säkra preventivmetoder eller minskat antal tonårsgraviditeter av de försök till upplysning och undervisning som studien refererar till. Tvärtom kunde man konstatera att upplysning till unga män gav fler önskade graviditeter!

Man kan göra flera invändningar mot studien, vilket författarna själva också anför. Av metodologiska skäl är metastudien begränsad till studier där det finns en kontrollgrupp. Populationsbaserade studier av det här slaget är svåra att randomisera och är dessutom förhållandevis få. De allra flesta studierna var amerikanska eller kanadensiska och mycket få europeiska, ingen var skandinavisk. Metastudien omfattar trots detta mer än 7 000 personer och man har gjort ambitiösa försök att kontrollera för brister i urval och eventuell annan bias. Stud-

diernas kvalitet har viktats genom särskilda värderingsinstrument. Författarna har själva rimliga och kloka tolkningar av resultatet.

De flesta studierna är skolbaserade utbildningsprogram, och för den enda studien som visar entydigt positiva resultat beskrivs undervisningen som »mångfasetterad«.

Den här studien får en att tänka på ett seriestrip i vilken Charlie Brown påstår att han lärt Snobben hur man visslar. Vännerna undrar varför inga ljud hörs från hunden, varpå Charlie Brown svarar: Jag har lärt honom att vissla, men jag har aldrig sagt att han lärt sig att vissla!

Författarna ifrågasätter framförallt programmets innehåll och genomförande. Majoriteten av de studerade ungdomarna var afroamerikaner eller spanskamerikaner. Författarna ställer frågan om interventionsprogrammen var riktigt utformade för målgrupperna och hänvisar till studier som visar att intervention för förebyggande av exempelvis drog- och alkoholmissbruk blir effektivare om man kombinerat upplysning med träning i social förmåga och »life skill«. Inget av de refererade programmen in-

kluderade utbildning vad avser sexuell funktion eller sexuella relationer, något som efterfrågats av ungdomarna själva. Man borde kanske fokusera anatomi och skrämstaktik mindre och förmågan att kommunicera och förhandla i den sexuella situationen mera. Interventioner som skall lära ungdomar reproduktiv hälsa behöver vara utformade och utvärderade så att de hjälper de unga på den svåra vägen till ömsesidiga, tillfredställande och hälsosamma kärleksrelationer.

Intresset finns helt klart i målgruppen, vilket kanske inte var fallet när Snobben skulle lära sig vissla.

Lotti Helström

lotti.helstrom@ks.se

DiCenso A, et al. Interventions to reduce unintended pregnancies among adolescents: systematic review of randomized controlled trials. BMJ 2002;324(7351):1426

Stamningens gåta – ytterligare en pusselbit

■ Ungefär 4 procent av alla barn och 1 procent av vuxna lider av stamning. Orsakerna är ännu oklara trots intensiv forskning. Tidigare har bland annat mätningar av cerebrala blodflödet under tal påvisat avvikelser med en reducerad dominans för den vänstra hemisfären hos stammande personer. En annan undersökning med magnetencefalografi har dessutom visat störningar i timing mellan de talcentra i den vänstra hemisfären som svarar för bearbetning respektive exekvering av tal. Frågan är alltså om det föreligger en fokal störning i vänster hemisfär eller en relativ överaktivering av höger hemisfär vid stamning.

Femton patienter med stamning (i åldrarna 23–42 år) och 14 kontroller matchade för ålder, kön och antal studieår ingick i studien. Alla utom en patient var högerhänta. En perceptuell lyssnarbedömning bekräftade att kontrollernas tal var flytande medan stamningspatienternas tal innehöll signifikant ökat antal stavelser med stamning (4 procent av totala antalet stavelser). Hjärnaktiviteten studerades med en funktionell magnetkamera teknik, »diffusion tensor imaging«, DTI. Med DTI undersöktes hjärn-

vävnadens struktur, och efter statistisk bearbetning gjordes jämförelser mellan stamningspatienterna och kontrollerna för specifika områden. Specifikt kunde man kvantifiera koherensen i bansystemen i den vita substansen motsvarande de undersökta områdena.

Resultaten visade signifikant lägre koherens i vitsubstansens bansystem motsvarande operculum Rolandi i vänster hemisfär för stamningspatienterna. Detta område förbinder områdena för sensomotorisk representation motsvarande orofarynx med mer frontalt belägna områden som aktiveras vid artikulation (t ex operculum frontale och premotor cortex).

Några skillnader i höger hemisfär återfanns inte.

Författarna drar slutsatsen att det hos vuxna patienter med stamning troligen finns en strukturell avvikelse eller utvecklingsanomali i det aktuella området i vänster hjärnhemisfär. Effekten vid tal blir en förlängsammad transmission och därmed den störning i talflödet som är typisk vid stamning. Taltekniker som underlättar talflödet, t ex skuggtal eller styrning av taltempo, skulle genom en

»extern pace« vid talet kunna kompensera för detta och ge bättre flyt.

Resultaten är klara, men det finns vissa invändningar, t ex att någon kontroll för effekten av genomgången stamningsterapi inte gjorts. Författarna planerar vidare studier med större patientmaterial, där dessutom barn med stamning ingår. En viktig potentiell applikation för metoden om resultaten kan verifieras är just för prognos vid barnstamning. Vilka av de 4 procent barn med stamning löper störst risk att stamma även som vuxna? Om en sådan prognos kan göras så kan tidigare och intensiva insatser ske än för närvarande.

Stellan Hertegård

Stellan.Hertegard@klinvet.ki.se

Elisabeth Lindström

Sommer M, et al. Disconnection of speech-relevant brain areas in persistent developmental stuttering. Lancet 2002; 360:380-3